

Ярослав Антонюк

ДІЯЛЬНІСТЬ РАДЯНСЬКОЇ АГЕНТУРИ В ПІДПІЛЛІ ОУН І УПА НА ВОЛИНІ (1944 – 1950-ТІ РР.)

У статті на основі архівних матеріалів, наукових публікацій проаналізовано діяльність радянської агентури в підпіллі ОУН і УПА на території Рівненської і Волинської областей.

Ключові слова: агент, конспірація, вербування, завдання.

В статье на основе архивных материалов, научных публикаций проанализировано деятельность советской агентуры в подполье ОУН и УПА на территории Ровенской и Волынской областей.

Ключевые слова: агент, конспирация, вербовка, задания.

Activity of soviet secret service in the underground of OUN and UPA on territory of the Rivno and Volyn areas is analysed on the basis of the archived materials, scientific publications in the article.

Key words: agent, secrecy, recruiting, task.

Останнім часом з'явилося чимало цікавих досліджень, стосовно особливостей боротьби радянських спецслужб з українським національно-визвольним рухом. Проте, як і раніше, певне табу накладене на неупереджене дослідження діяльності радянської агентури в підпіллі ОУН і УПА. Поряд з тим, без наукового вивчення даної проблеми на регіональному рівні неможливо дати об'єктивну оцінку суперечливим сторінкам історії України післявоєнного періоду, сформувані єдину позицію, досягти злагоди в суспільстві.

Серед науковців, які займалися цією темою, слід виділити працю американського історика Дж. Бурдса, де зроблено спробу проаналізувати особливості діяльності радянської агентури в післявоєнний період. Проте, дослідження головним чином присвячене Галичині і лише епізодично висвітлює ситуацію на території Волині та Полісся. Також цінною є робота вітчизняних науковців Д. Веденєєва і Г. Биструхіна, яка описує комплекс оперативних і військових заходів радянської влади у протистоянні націоналістичному підпіллі у Західній Україні. Цікаву інформацію про боротьбу підпілля ОУН і УПА з радянською агентурою містять дослідження І. Біласа, О. Дзюбана, А. Русначенка, Г. Стародубець. В той же час більшість архівного ма-

теріалу знаходиться в фондах, недоступних для науковців і ще чекає свого вивчення.

Агентурний апарат був головним в ефективності роботи радянських органів держбезпеки. М. Хрущов на засіданні секретарів РК КП(б)У, голів райвиконкомів, начальників РВ НКВС і НКДБ Рівненської області 14 січня 1945 р. заявив: «Агентура повинна бути в начальника НКДБ, власне, якщо в начальника НКДБ нема агентури, це йому характеристика, що його просто потрібно звільнити, зняти, тому, що він працює виключно через свою агентуру і якщо нема агентури – питається : що він робить ? Для чого він потрібен в районі, як же він виконує свої функції ?» [37, с. 136].

У звіті про роботу Служби Безпеки (СБ) на Рівненщині за вересень-жовтень 1944 р., знайденому 12 лютого 1945 р. в криївці Дмитра Клячківського («Клима Савура») зазначалося, що її слідчі викрили перенесення НКВС акцентів з військових операцій на агентурну розробку [17, с. 518]. Агентурна мережа НКВС і НКДБ серед учасників ОУН і УПА постійно зростала. Значною мірою на це вплинуло завершення війни, страх перед закінченням амністій і недостатня пропаганда в цьому напрямку підпілля. Якщо на території Рівненської обл. станом на 15 лютого 1945 р. нараховувалося 112 агентів-внутрішників НКВС, то вже 20 березня цього року налічувалося 160 агентів-внутрішників НКВС і 697 НКДБ [21, с. 52]. Постанова політбюро ЦК КП(б)У від 26 лютого 1945 р. зобов'язувала партійно-радянські органи «ще більше розширити мережу нашої агентури... Ширше і сміливіше практикувати засилання агентури в оунівське підпілля і бандформування ОУН. Посилити роботу по вихованню агентури» [36, с. 160]. Згодом від практики масового вербування агентури відмовилися, звертаючи увагу на її якісний склад.

Головною запорукою успішної роботи агента було успішно проведене вербування. Це завдання покладалося на співробітників не нижче посади начальника відділу, решта працівників готували матеріал, вели підготовку і забезпечували зв'язок [18, с. 277]. Згідно навчального документу ОУН «Структура і методи роботи НКВД»: «На кожного агента в обов'язковім порядку заводилося особисту і робочу справу. В особистій справі концентрувалися всі матеріали, що відносилися до агента і його автобіографії, компрометуючих даних, особистих і родинних зв'язків, матеріалів спеціальної перевірки, характеристики ділових якостей агента» [5, арк. 189].

Учасники ОУН і УПА досить рідко добровільно пропонували свої послуги. Тому вербування проходило, як правило, шляхом про-

вокацій і примусу. В підручнику для працівників СБ вказувалося : «Провокаторів з нутра організації вербують звичайно шантажами, це є найважливіший і найпевніший спосіб при вербуванні. Залякати такого чоловіка тяжкою карою за якусь роботу, пригнобити морально, доказуючи, що він такий наївний довірився якимось «націоналістам» і. т. п. Ось ціль, до якої прямує НКВД. В першій хвилі стараються зломити духовно такого чоловіка, уживаючи при цьому різних штук, підступів, погроз, не лише його, але і дорогих йому осіб. Коли це осягнуть і то в перших хвилях, вже далше йде легше. При шантажі якогось чоловіка вміють належно використати зібраний матеріал. Коли не вдається зломити чоловіка переконанням, тоді б'ють, тортурують» [6, арк. 197]. Характерним є приклад вербування колишнього зв'язкового СБ Володимира Якимчука з с. Малашин Гошанського р-ну. На початку 1944 р. він був мобілізований в Червону армію, звідки повернувся наприкінці 1946 р. На початку липня наступного року його арештували і відвезли на 10 днів в РВ НКВС, після цього ще чотири рази викликали на слідство. Звинувачували в тому, що він був в СБ, погрожували, що відправлять на 25 років в табори, а родину виселять, нагадували, що є комсомольцем. У Рівненській в'язниці він погодився на співпрацю, розповів про всіх повстанців, яких знав, а, крім того, написав зобов'язання до співпраці. Після чого отримав агентурне псевдо «Деревина» [10, арк. 23].

Не завжди вербування проходило методами погроз та шантажу, в певних ситуаціях застосовували підкуп, пропаганду, деморалізацію серед підпілля. Радянський агент Степан Панко («Шпак»), який діяв в боївці референта СБ Торчинського райпроводу Луки Скоби («Чада»), повідомив органи МДБ, що його шеф боїться нової чистки і намагається уникати зустрічей з своїм керівництвом. Через деякий час «Шпак» вмовив «Чада» таємно зустрітися з представниками МДБ. Згодом зустріч повторилася, есбівець декілька днів гостював в одному з райцентрів Волині, проживав в квартирі місцевого начальника райуправління МДБ. Для «Чада», який вже багато років знаходився на нелегальному становищі, було організовано пропагандивно-розважальні екскурсії містом, на які щедро виділяло кошти органи НКВС. Крім того, обіцяли все пробачити і допомогти «влаштувати життя по-новому». За завданням Волинського обласного УНКВС «Чад» спровокував нову чистку в підпіллі. В результаті референт СБ надрайонного проводу «Зубр» власноручно «за зраду інтересів ОУН» ножем зарізав працівника райпроводу «Сову», а також застрілив свою друкарку Марисю Моргун («Муху») та двох особистих охоронців.

Згодом він сам був ліквідований боївкою «Паска», яку вивів в засідку ВВ НКВС «Чад». Завершилося все тим, що скомпрометовані перед керівництвом ОУН есбівці, що ще чудом залишилися живими в цій різні, добровільно прийшли з повинною [34].

Траплялися випадки невдалих переговорів підпільників з радянською владою про співпрацю. Районний референт СБ Олександр Дубовець («Муха») після поранення, разом з керівником боївки Іваном Рябчуком («Дніпром») хотіли написати в Гощанський РВ МДБ листа, який 4 травня 1947 р. повинна була передати сестра «Мухи» – Марія. У випадку явки з повинною і згоди працювати агентами їм повинні були надати листа, який би гарантував їх особисту недоторканість, а також забезпечити конспірацію від інших бойовиків і місцевого населення, щоб вберегтися від неминучої помсти СБ. Пропонувалося в заздалегідь домовлений час вислати автомашину по асфальтованому шосе з Сапожина на Бокжин, куди на зустріч вийде «Муха». Проте, переговори так і не відбулися. Марію Дубовець 19 вересня 1947 р. арештували, а її брата «Муху» було вбито опергрупою РВ МВС 23 серпня 1949. Того ж року загинув «Дніпровий» [12, арк. 13-14].

За певних обставин агента вербували безпосередньо на місці затримання. З донесень інформатора СБ «Пальми» 26-27 жовтня 1944 р. випливало, що коли «більшовики» оточили с. Працюки Сарненського р-ну, їм в руки потрапив станичний Олександр Пляшко («Польовий»). Його відвели в окопи і про щось там розмовляли, після того розповсюдили в селі чутки, ніби вони шукають станичного для арешту [7, арк. 45-50].

Для впровадження агента в підпілля влаштовували певну «легенду», наприклад, втечі з в'язниці. Висоцьким РВ НКВС таким способом було закинуто в боївку «Кулака» агента. Згодом, через свою сестру він інформував про становище в боївці, яку 2 лютого 1945 р. було розгромлено (24 бойовика вбито, 4 впотрапили в полон) [38, с. 150].

Питання конспірації було головним в роботі НКВС з агентурою. При вербовці агент давав підписку про нерозголошення своїх зв'язків. У разі порушення домовленості його притягали до відповідальності. Під час зустрічі агента з оперпрацівником НКВС на вулиці, вони обидва вдавали, що незнайомі. Агентуру, як правило, приймали на конспіративній квартирі (у віддалених місцях, на цвинтарях, в лісі, сусідньому райцентрі). Оперпрацівник обов'язково повинен був бути в цивільному одязі і приходити туди вночі або вранці, щоб уникнути зустрічі з людьми, котрі могли б його знати. Після візиту агента

оперпрацівник перевіряв, чи він не стежить за конспіративною квартирою, цікавлячись, хто крім нього туди ходить.

Також оперпрацівник повинен був оберігати свого агента. При допиті звинуваченого не задавати питання відомі тільки агенту, бо це може його видати. Ні в якому разі агент не може виступати як свідок на суді. З початком справи оперпрацівник повинен передбачити «вивід агента». Частіше, за деякий час до початку арештів та слідства, агент припиняв свою активність, переривав зв'язок з цими людьми, переїхавши на інше місце. Інколи «вивід» робився так майстерно, що арештовані, не підозрюючи нічого під час слідства, уникали називати прізвиська агента, як свого співучасника [6, арк.238]. Великої уваги НКВС надавав зв'язку між агентами [20, с.23]. Досить часто, коли СБ вдавалося розірвати зв'язки між агентами, вони не працювали. Як сказано в «Повідомленні про агентурну діяльність НКВД і НКГБ» за 24 грудня 1944 р.: «У сотні було понад 10 агентів, а mimo це, сотня уважалася за одну з найбільш боездатних. Досить було командиріві заборонити стрільцям віддалятися від відділу і зв'язки з НКГБ рвалися. Тим самим стрільцям-агентам не цікаво було повідомляти НКВД про відділи, бо заскочена сотня боронилася, виникав бій, в якому падали і самі агенти, бо кулі звичайно не розбирають, хто агент, а хто повстанець» [24, с. 380].

Для конспірації агентам надавали псевда, паролі зв'язку, для того, щоб його не вбили свої, затверджувалися спеціальні елементи одягу або особливі прикмети. Лідія Петришина зі Здолбунівщини згадувала, що в відділі УПА був повстанець Я. Дмитрук, який постійно їздив на білому коні. Це був умовний знак для енкаведистів. Тому йому завжди вдавалося вийти неушкодженим з найзатятіших боїв. [13, с. 2].

Важливим напрямком роботи радянської агентури було ведення підривної роботи серед підпільників, поширювати недовір'я низових членів і населення до проводу організації за допомогою наклепів та брехні. Дружина провідника ПЗУЗ Марія Савчин («Марічка») згадувала: «Просування фронту через Волинь і Полісся – дуже важкий період для УПА... У критичний час підходив до вояка агент і говорив, в якій безнадійній і зовсім безвиглядній ситуації опинилась УПА та що немає сенсу далі вести боротьбу. Краще вийти з лісу та зголоситися в НКВД, оправдовуючись, що боровся тільки проти німців, і тоді напевне помилують. Це були вишколені агенти, вони наперед придивлялися, до кого підійти, і коли після такої розмови стрілець все одно вагався, агент тероризував його психічно. Казав, що в нього вже багато своїх людей у відділі і, якщо цей хоч одним словом до когось

промовиться про їхню розмову, за півгодини його не буде серед живих» [33, с. 194-195].

Радянська агентура повинна була дізнаватися про місцезнаходження криївок, продуктових тайників, конспіративних квартир. Житель с. Тучин-2 Гоцанського р-ну С. Чумак («Шумило») отримав від НКВС завдання увійти до складу УПА і там вести розвідку. Зокрема, йому вдалося видати криївку з трьома повстанцями в с. Микулин, за що він і був розстріляний СБ 15 квітня 1945 р. [9, арк. 9].

Не менш важкими завданням радянської агентури був збір розвіданих для знищення повстанських відділів і боївок військами НКВС. Наприклад, зв'язкова ОУН і водночас агентка НКВС Марія Шлихт з с. Ярославичі Млинівського р-ну виказала групу повстанців на чолі з Миколою Квашем (близько 30 осіб), які зупинилися в Боремецькому лісі в урочищі «Березина». Опергрупа НКВС непомітно оточила табір, снайпери вбили вартових і розпочався штурм. Повстанці, які відступали вглиб лісу потрапили в засідку і всі до одного загинули [28, с. 90]. Після того як відділ УПА з Свинаринського лісу розігнав групу призовників, які направлялися з Рожищ через Буг на фронт. Його намагався вистежити і знищити Володимир-Волинський РВ НКВС. Для цього у повстанський загін було направлено агента Павла Іващенко з с. Березовичі. Через попередньо встановлені канали він за два тижні повідомив органи про кількісний склад, озброєння і базування відділу. Невдовзі у Свинаринський ліс прибув батальйон ВВ НКВС, який раптово оточив і знищив повстанців [30].

За допомогою радянських агентів підпільників, особливо керівництво, досить часто заманювали в пастки. Характерним прикладом були збори командирів повстанських загонів у липні 1944 р. в с. Шибин Млинівського р-ну. Через спецзв'язкових (насправді – агентів НКВС), яких нібито надіслав КП ОУН, було скликано військову раду, на яку прибуло понад 30 польових командирів УПА Рівненщини. Коли ж вони розташувалися в одному з будинків, несподівано потрапили в оточення переважаючих сил військ НКВС. В бою більшість командирів було знищено, а ті, що не загинули, застрілилися, аби не потрапити в полон [22, с. 72-73].

За зручних моментів радянські агенти повинні були вбивати або захоплювати командирів ОУН і УПА. В 1946 р. завдяки агентам «Шевичу» і «Шаху» вдалося захопити керівника боївки ОУН, уродженця с. Якуші Ратнівського р-ну Ф.Смольчука («Дуба»). Під час відпочинку в криївці вони вийняли з диску автомата патрони, через що він не зміг вчасно скористатися зброєю і потрапив в полон [19, с. 94].

Як зазначено в документі «Повідомлення про агентурну роботу НКВС і НКДБ» радянська агентура намагалася зайняти керівні посади в підпіллі: «Влізати в ряди організації і придбати довір'я проводу організації і населення, щоб згодом зайняти керівні посади» [20, с. 19]. Згідно спогадів колишнього начальника Ківерцівського РВ НКВС Павла Удахіна, великої шкоди оунівському підпіллю завдав радянський агент «Сокіл». Він мав чудову освіту, воював на фронті, де і потрапив в полон до німців, звідти втік і певний час переховувався на окупованій території. «Соколу» вдалося проникнути в штаб ГВО «Турів», де він повинен був виявити місця дислокації штабу командира УПА-Північ Д. Клячківського («Клима Савура»), встановити організаційні структури і пункти зв'язку. Через кожні 10 днів «Сокіл» зустрічався із зв'язковими, обмінюючись паролями «Привіт з Півночі» – «Привіт з Півдня», через яких передавав цінну інформацію. Згодом його перевели в штаб організаційного референта ОУН ПЗУЗ Петра Олійника («Енея»), де він займався підставленням повстанських відділів під удари радянських військових, а також допоміг розробити план знищення великої підпільної бази. Проте, агентурна робота «Сокола» довго не тривала, невдовзі він був виданий провокатором і знищений [39].

Подібних агентів надзвичайно цінували в НКВС, їх справжні прізвища та імена були добре законспіровані, тому й наразі важко встановити, хто саме діяв за цими псевдами. Характерним є приклад курінного «Лихо», який за завданням Петра Олійника («Енея») провів у березні 1944 р. в Здолбунівському р-ні мобілізацію новобранців в УПА, а після того завів їх під удар регулярних частин Червоної армії на хуторі Буща. Беззбройних селян, які мали з собою лише торбинки для харчів, вивели на галявину в лісі і з засідки впритул розстріляли, після чого поранених добили багнетами [27, с. 359]. Щодо цього питання виникає багато суперечностей і спекуляцій. Зокрема, провину за загибель новобранців покладали на господарського референта ОУН Здолбунівського р-ну, курінного УПА-Південь Олександра Поліщука («Лихо», «Ворон», «Дик», «Кайдаш») [24, с. 323-324]. 5 квітня 1944 р. він загинув в бою з НКВС у Верхівських лісах [26]. Інші джерела стверджують, що «Лихо» розстріляли оунівці в урочищі Грань поблизу с. Дермань, а через деякий час його відкопали співробітники НКВС і перепоховували в Здолбуніві [27, с. 359].

Досить повна інформація збереглася про агента НКВС Василя Левочка, («Юрченко», «Довбуш», «Макаренко»), уродженця с. Красносілля Сокальського р-ну Львівської обл. з 1943 р. сотенний УПА. Саме він керував сумнозвісним знищенням близько 200 поляків 12

липня 1943 р. в костелі м. Порицьк (теп. с. Павлівка Іваничівського р-ну) [26]. Згодом він спокійно ходив цим містечком у формі капітана прикордонних військ НКВС [15]. В 1944 р. «Юрченко» був призначений організаційно-мобілізаційним референтом ОУН Грубешівщини і відразу приступив до формування з новобранців куреня «Гайдамаки». У серпні 1944 р. він стає командиром щойноствореного куреня, який виводить на засідку ВВ НКВС в с. Яковичі Володимир-Волинського р-ну. Зазадальгідь перед тим скерувавши на оперативну нараду начальників НКВС в Сокалі керівника свого штабу (теж радянського агента) Мартина Музиченка [25]. У жовтні 1944 р. «Юрченко» здав звіт про події в штаб ВО «Буг», після чого був викликаний СБ на слідство [29, с. 126]. Побоюючись розправи, 21 грудня 1944 р. він разом зі своїм штабом в с. Новини Іваничівського р-ну добровільно здається НКВС [32]. Та вже незабаром, у березні 1945 р., очолює спецбоївку під новим псевдом «Соколенко». Згідно доповіді капітана НКВС Винниченка за 27 квітня 1945 р., спецгрупа складалася з 19 бійців, серед яких було 10 агентів-бойовиків 2-го прикордонного відділу, група бойовиків НКВС і радист НКВС з рацією...» [14, с. 469]. В помсту за зрадницьку роботу ОУН ліквідувала рідного і двоюрідного брата В. Левочко, а його сім'я, щоб врятуватися від смерті, виїхала в Сокаль [40, с. 226]. Кара не минула і самого «Соколенка»: 28 серпня 1945 р. в с. Виразь Грубешівського пов. він потрапив у засідку, організовану курінним «Ягодою», і був вбитий [35, с. 52].

Доля агента майже завжди була трагічною. Багатьох з них виявляла і знищувала СБ. Учасник боївки СБ Івана Дмитрука («Бунтяря») Василь Поліщук наприкінці 1944 р. був поранений в бою з НКВС на Седлищанських хуторах. В січні 1945 р. на підводі він приїхав в Ковель до будинку знайомої Анастасії Мулярчук, по вул. Брестській 2 і попросив переночувати. Коли поранений есбівець заснув, вона пішла і повідомила про візит в відділ контррозвідки «СМЕРШ». В. Поліщука заарештували, допитували чотири дні, а потім направили назад в ліс, в боївку СБ, незабаром прийшла звістка, що він вбитий [2, арк. 131]. Іван Кушнір – уродженець с. Полапи Любомльського р-ну, учасник ОУН з 1940 р., в 1944 р. потрапив в засідку НКВС і був завербований. Далі його під оперативним псевдом «Сорока» для «морального розкладу бандитів» було заслано в боївку «Ігоря». 1945 р. І. Кушнір був арештований референтом СБ Ковельського окр. проводу Миколою Гаврилюком («Федосем»), допитаний і розстріляний [3, арк. 38].

Згідно інструкції ОУН «Конкретні завдання», за дії зрадника відповідала його родина [8, арк. 15]. Найбільш відомим є приклад ви-

критої СБ в 1944 р. Алли Ліневич («Галки») з с. Великі Цепцевичі Володимирецького р-ну. Її, 18-річну підпільницю, арештували і заарештували в НКВС у зв'язку з тим, що її старший брат Олексій Ліневич («Борсук») був комендантом боївки СБ. Близькою подругою «Галки» була Марія Демидович («Русалка»), яка очолювала зв'язок у Сарненському, Рафалівському і Володимирецькому районах [31, с. 15-16]. А. Ліневич спочатку заарештувала молодшого брата «Бурака», а далі, за безпосереднім завданням міністра В.Рясного, їй доручили убити «Русалку». Але через провал іншого агента «Галка» потрапила під підозру і її відкликали. Кара зі сторони СБ за зраду була жорстокою. «Борсука» після жорстоких тортур вбили, загинули також матір і тітка агентки, а їх майно було пограбоване і спалене [16, с. 132-135].

Після виконання кривавих завдань, відчуваючи провину і бажаючи розпочати життя «з нової сторінки», більшість агентів після виконання завдання намагалося виїхати з сім'єю в іншу місцевість. Згадуваний вже Матвій Веремчук за завданням НКВС зарубав сокирою в лісі керівника Любомльської районної боївки СБ Івана Собуцького («Суботу»), розстріляв з автомата чотового Петра Лукашука і видав 30 оунівських зв'язкових і розвідників, які негайно були арештовані. За виконане завдання, згідно попередньої таємної домовленості, з Луцької тюрми було випущено його дружину і вони разом з сином переїхали жити в с. Октябрське Миколаївської обл. [1, арк. 34]. О. Ярош з с. Колесники Гощанського р-ну, який в 1944 р. завіз в засідку ВВ НКВС на Івановій долині свою ж сотню, щоб вберегтися від помсти СБ, переїхав з родиною в Рівне [11, арк. 38].

Частина агентів згодом перейшли на роботу в радянські правоохоронні органи або держбезпеку. Наприклад, станична розвідки СБ з с. Сушибаба Турійського р-ну Євгенія Січкарук («Чорна») і одночасно агентка НКВС на початку 1945 р. перейшла на легальну роботу в РВ НКВС, переїхала жити в райцентр, отримала зброю і разом з чекістами ходила на операції по виявленню підпілля [4, арк. 36]. На Цуманщині діяв кінний відділ УПА під керівництвом радянського агента Дубенчука. Згодом, після знищення його ж повстанського загону, він керував винищувальним батальйоном Дерезнянського РВ НКВС [51]. Уродженець Луцька, сотенний УПА і агент Гощанського РВ МДБ В. Данилюк. Після легалізації отримав звання лейтенанта МДБ і був призначений начальником винищувального батальйону при цукроварні в с. Бабин Гощанського р-ну [11, арк. 25].

Таким чином, узагальнюючи роботу радянської агентури на Волині, слід зазначити, що вона виявилася найбільш ефективною зброєю в

боротьбі з підпіллям ОУН і УПА, була безперечно значним досягненням роботи спецслужб НКВС-НКДБ-МВС-МДБ. В той же час вербування і діяльність агентури велося найбільш цинічними і жорстокими формами. Для досягнення цілей не бралася до уваги доля та життя місцевого населення, яке опинилося заручником кривавої боротьби. Практика доносів, на якій базувалася ефективна робота радянських спецслужб, нанесла глибокі рани традиційній ментальності волинян, зламала долі багатьох невинних людей, посіяла ворожнечу і розкол в суспільстві, який не подоланий до цього часу.

Джерела та література:

1. Архів УСБУ у Волинській обл. Кримінальна справа Веремчука Івана Денисовича, 1930 р.н., уродж. с.Куснище-1 Любомльського р-ну та ін. Спр.5236. – ФП. – 211 арк.
2. Архів УСБУ у Волинській обл. Кримінальна справа Данилевич Тетяни Кузьмівни, 1926 р.н., уродж. с.Облапи Ковельського р-ну. Спр.6633. – ФП. – 386 арк.
3. Архів УСБУ у Волинській обл. Кримінальна справа Кушніра Івана Трохимовича, 1922 р.н., уродж. с.Полапи Любомльського р-ну. Спр.3397. – ФП. – 38 арк.
4. Архів УСБУ у Волинській обл. Кримінальна справа Шворак Марії Платонівни, 1926 р.н., уродж. с.Сушибаба Турійського р-ну та ін. Спр.1588. – ФП. – 118 арк.
5. Державний архів Рівненської області (далі ДАРО) Р-30.Оп.2.Спр.15. Структура і методи роботи органів НКВС. – 252 арк.
6. ДАРО. Р-30.Оп.2.Спр.32. Підручник для службовиків Безпеки /Слідча служба/. – 303 арк.
7. ДАРО. Р-30.Оп.2.Спр.35. Політична і господарська діяльність УПА. – 160 арк.
8. ДАРО. Р-30.Оп.2.Спр.38. Щоденні рапортчики з сіл районів. – 128 арк.
9. ДАРО. Р-30.Оп.2.Спр.113. Протоколи допитів та зізнань арештованих СБ. Акти обвинувачення. Список агентури СБ. – 22 арк.
10. ДАРО. Р-30.Оп.2.Спр.114. Протоколи допитів, що виконувалися СБ в 1948 р. – 28 арк.
11. ДАРО. Р-30.Оп.2.Спр.116. «Чорні листи» СБ 1944-1949 рр. – 78 арк.
12. ДАРО. Кримінальна справа Дубовець Марії Іванівни, 1928 р.н., уродж. с.Сапожин Гощанського р-ну. Спр.1381. – ФП. – 169 арк.
13. Бабій С. Волинські дзвони (УПА у спогадах учасників і свідків) / С. Бабій. – Дубно, 1994. – 32 с.
14. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні (1917-1953) : У 2 кн. / І. Білас. – К.: Либідь, 1994. – Кн.2. – 685 с.

15. Боярчук П. То хто ж справжній патріот ? / П. Боярчук // Волинь (Луцьк). – 2006. – 22 квітня.
16. Бурдс Дж. Советская агентура : Очерки истории СССР в послевоенные годы (1944-1948) / Джеффри Бурдс. – Москва-Нью Йорк : Современная история, 2006. – 296 с.
17. Веденеев Д. Внутрішній терор в УПА та підпіллі Організації Українських Націоналістів в 1944-1950 рр. / Д. Веденеев // Геноцид українського народу. Міжнародна науково-теоретична конференція. – Київ - Нью-Йорк, 2003. – С.516-528.
18. Веденеев Д. Биструхін Г. Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945-1980-ті роки : Монографія / Д. Веденеев, Г. Биструхін. – К.: К.І.С., 2007. – 568 с.
19. Денисюк В., Денисюк І. Ратнівська земля : Історико-краєзнавчий нарис / В. Денисюк, І. Денисюк. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – 452 с.
20. Дзюбан О. Документи про агентурну роботу спецслужб СРСР проти українського національно-визвольного руху / О. Дзюбан // Український визвольний рух. Збірник № 1. – Львів, 2003. – С.14-25.
21. Жив'юк А., Марчук І. Політичні репресії тоталітарної доби на Рівненщині : від «червоного терору» до боротьби з інакодумцями / А. Жив'юк, І. Марчук // Реабілітовані історією. Рівненська обл. – К.-Рівне, 2006. – Книга перша. – С.8-78.
22. Кротік С., Кротік Н. Боремель : історико-краєзнавчий нарис / С. Кротік, Н. Кротік. – Луцьк : Вісник & Ко, 2007. – 101 с.
23. Кузьмич В. Знову брехня / В. Кузьмич // Червона Зірка (Дубно). – 1991. – 7 червня.
24. Літопис УПА. Нова серія. Волинь і Полісся : УПА та Запілля, 1944 – 1946 : Документи і матеріали / П. Сохань, П. Потічний та ін. (ред.), О. Вовк, С. Кокін (упоряд.). – Київ; Торонто: Видавництво «Літопис УПА», 2006. – Т.8. – 1446 с.
25. Максимус Л. Слідами помилок і зради / Л. Максимус // Володимир вечірній (Володимир-Волинський). – 2002. – 31 жовтня.
26. Мандзюк Ф. Було колись містечко Порицьк / Ф. Мандзюк // Радянська Волинь (Луцьк). – 2003. – 17 квітня.
27. Мануйлик О. Топкими болотами Волині і Полісся / О. Мануйлик. – Рівне: Рівненська друкарня, 2006. – 416 с.
28. Островецький Р. Ярославичі. Краєзнавчий нарис / Р. Островецький. – Рівне: Азалія, 2003. – 96 с.
29. ОУН-УПА. Правдивая история. – К: Соллюкс, 2006. – 252 с.
30. Павлюкін П. Запроданці. Спогади чекіста / П. Павлюкін // Слово правди (Володимир-Волинський). – 1988. – 2, 3, 6, 7, 10 грудня.
31. Русначенко А. За Україну, проти більшовицької тоталітарної імперії СРСР: Служба Безпеки ОУН / А. Русначенко // Мандрівець.– 2005. – № 2. – С.14-20.
32. Рясний В. Сильніше удар по найлютіших ворогах народу – укра-

їнсько-німецьких націоналістах / В. Рясний // Червоний прапор (Рівне). – 1945. – 16 січня.

33. Савчин М. Тисяча доріг / М. Савчин. – К: Смолоскип, 2003. – 543 с.

34. Семенов Ю. Небезпечна операція. Спогади чекіста / Ю. Семенов // Радянська Волинь (Луцьк). – 1984. – 16 жовтня.

35. Содоль П. Українська Повстанська Армія 1943 – 1949: Довідник другий / П. Содоль. – Нью-Йорк: Пролог, 1995. – 295 с.

36. Стародубець Г. М. Українське повстанське запілля (друга пол. 1943 – поч. 1946 років). Монографія / Г. М. Стародубець. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 527 с.

37. Стенограма обласної наради секретарів райкомів КП(б)У, голів райкомів КП(б)У, голів райвиконкомів, начальників РВ НКВС і НКДБ при Рівненському обкомі КП(б)У за 14.01.1945 р. // Реабілітовані історією. Рівненська обл. – К.; Рівне, 2006. – Книга перша. – С.99-148.

38. Стенограма обласної наради секретарів райкомів КП(б)У, начальників НКВС і НКДБ при Рівненському обкомі КП(б)У за 17.02.1945 р. // Реабілітовані історією. Рівненська обл. – К.; Рівне, 2006. – Книга перша. – С. 148-180.

39. Удахін П. Тривожні роки. Записки чекіста / П. Удахін // Радянська Волинь (Луцьк). – 1971. – 16, 18, 19, 22, 23, 25 травня, 29, 30, 31 жовтня, 2, 3, 10, 12 листопада.

40. Poliszczuk W. Ukraine nationalism in Documents (part 3). Ukrainian Integral Nationalism as a Form of Fascism. Documents Concerning the Activities of Ukrainian Nationalism Structures from December 1943 to 1950 / W. Poliszczuk. – Toronto, 2003. – Volum 5. – 510 p.